

Володимир Іванович Дубницький*д-р екон. наук, проф.*

ORCID 0000-0002-3007-6116

e-mail: dub1945@ukr.net,

Валерія Ростиславівна Писарькова*доктор філософії (PhD) з економіки, доц.*

ORCID 0000-0002-8058-7854

e-mail: pysarkova.v@duan.edu.ua,

Тетяна Сергіївна Мішустіна*канд. екон. наук, доц.*

ORCID 0000-0003-1295-3303

e-mail: dh.market@duan.edu.ua,

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОГО ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Вступ. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується масштабною цифровою трансформацією, яка істотно впливає на усі аспекти функціонування суспільства. У науковому дискурсі дедалі частіше порушується питання виділення окремого етапу в еволюції соціально-економічних систем — цифрової економіки. Її поява є логічним продовженням розвитку постіндустріального суспільства, однак, на відміну від попередніх фаз, вона має значно глибший вплив як на виробничу сферу, так і на споживчі поведінкові моделі, інституційне середовище та структуру зайнятості. Цифрові платформи, когнітивні технології, великі дані, інтернет речей і штучний інтелект формують нову архітектуру економіки, що функціонує на принципах інформаційної взаємодії, швидкого прийняття рішень і гнучкості.

Постановка проблеми. Попри очевидність глобального поширення цифрових процесів, наукова спільнота досі не дійшла згоди щодо чіткого визначення поняття «цифрова економіка», її структурних характеристик, ознак зрілості та параметрів результативності. Усе ще актуальними залишаються питання співвідношення між цифровою економікою та іншими пов'язаними концептами. Крім того, потребує дослідження характер впливу цифрових змін на формування нових соціальних прошарків, трансформацію управлінських рішень та формування цифрової культури як передумови ефективного функціонування інноваційного господарства. Особливо складною є ситуація в країнах, що розвиваються або перебувають у стані кризових викликів, зокрема в Україні, де цифровізація супроводжується нерівномірним доступом до технологій, недостатнім рівнем цифрової компетентності та обмеженою інституційною підтримкою з боку держави.

Метою статті є систематизація наукових підходів до розуміння цифрової економіки, визначення її ключових характеристик і трендів розвитку, аналіз викликів та можливостей цифрової трансформації економіки в умовах формування інформаційно-мережевого суспільства.

Виклад основних результатів дослідження. Періодизація історії людства — це поле безкінечних дискусій. Проте з початку XXI століття наукова спільнота виділяє в межах трансформації постіндустріальної економіки етап «цифрової економіки». У процесі кожної стадії цифрової трансформації змінювались не лише технології та ресурси, а й інститути, організаційна структура, культура, соціально-економічні та політичні системи. Між цими компонентами немає чіткої відповідності, але можна виокремити певні характерні для них особливості (див. таблицю).

Інформація, представлена в таблиці, дозволяє простежити тенденції еволюції поняття «економіка». Можна побачити, скільки існує підходів до її розуміння. Із точки зору теоретичного аналізу в економічній літературі йшлося про доіндустріальну, аграрну, ринкову, транзитну, індустріальну, інноваційну, неоіндустріальну економіку тощо. У нашому випадку йдеться про принципово новий економічний інститут — цифрову економіку, довкола якої розгорнувся справжній ажіотаж упродовж останніх десятиліть XX століття. Варто зазначити, що якщо розглядати економіку як висотну башту, що складається з таких «поверхів», як аграрна, індустріальна, капіталістична, економіка послуг, то цифрова економіка виступає її надбудовою. Більше того — цифрова економіка формує нові поверхи класичної економіки. При цьому технології цифрової економіки в процесі реалізації цифрової трансформації стрімко і неминуче проникають в усі сфери традиційного господарства та бізнесу.

Цифрова економіка покладе край домінуванню офісних службовців та працівників нематеріальної сфери й ознаменує появу нового соціального прошарку. На нашу думку, ключовим чинником цифрової трансформації діяльності суб'єктів сучасного ринку є розвиток цифрової культури.

Вважаємо, що для глибшого розуміння та повного усвідомлення процесу трансформації економіки



Стадії розвитку суспільства під впливом революцій

	Революції			
	Аграрна (500-1820 рр.)	Індустріальна (1820-1970 рр.)	Постіндустріальна (1970-2020 рр.)	Інформаційно-мережева, цифрова (2020-поточний час)
Фактор виробництва	Земля	Капітал	Інновації	Інформація, екосистема
Темпи економічного зростання	Дуже низькі	Високі	Знижуються (2-5% у рік)	Підвищуються (3-3,5% у рік)
Види ресурсів (технології)	Відновлювальні, органічні ресурси	Невідновлювальні ресурси	Невідтворювальні ресурси	ІТ та когнітивні технології
Темпи зростання чисельності населення	Майже постійна з циклічними коливаннями	Підвищення темпів зростання суперечить теорії Мальтуса	Повільно зростає або знижується	Поступово зростає
Роль інновацій	Незначна, розповсюджується повільно, залишаючись на локальному рівні	Значна, стають головним фактором зростання	Дуже велика	Велика

Джерело: авторська розробка.

в цифровий сегмент необхідно визначитися з феноменом «цифрова економіка». Багато вчених сходяться на думці, що саме поняття цифрової економіки виникло у 90-х роках ХХ століття. Найвлучніше, на нашу думку, ідеологію цього явища у 1995 році окреслив Ніколас Негропonte. Американські дослідники з інформатики охарактеризували цифрову економіку як перехід від руху атомів до руху бітів [1].

Справедливо зазначити, що єдиного терміну досі не сформовано. Поряд із терміном «цифрова економіка» часто вживаються поняття «електронна економіка», «економіка застосунків», «новий технологічний уклад», «креативна економіка», «API-економіка» тощо. Водночас, європейська наукова спільнота частіше застосовує термін «цифрова економіка», тоді як американська – тяжіє до більш технологічної назви – «API-економіка». До цього поняття можуть входити різноманітні напрями: високотехнологічне виробництво [2], комп'ютерні технології та програмне забезпечення [3], надання електронних послуг у межах сервісної економіки [4], різні інтернет-сервіси разом з месенджерами [5]. Відомий український економіст С. Соколенко ще у 2004 році зазначав, що ажіотаж навколо теми цифрової економіки в Україні – звичайна «кампанійщина». На його думку, це чергове захоплення. Цифрову економіку та API-економіку не вигадали в Україні – це американський проект, розроблений економічними структурологами [6].

Проте цифрова економіка – це глобальний тренд, що задає нову парадигму відновлення та подальшого розвитку економіки України. Перехід на рейки цифровізації навіть у період складного стану економіки України залишається одним із ключових пріоритетів розвитку країни та її регіонів. Як справедливо відзначають багато авторитетних експертів, конкурентоспроможність країни в стратегічному майбутньому, а саме – в умовах шостого технологічного укладу з переходом до сьомого, визначатиметься рівнем цифровізації.

Багато дослідників вважають, що цифрова економіка – це не окрема галузь, а основа для створення якісно нових моделей бізнесу, торгівлі, логістики, виробництва, змін у сфері освіти, охорони здоров'я, комунікації. Відповідно, вона задає нову парадигму розвитку держави, її регіонів, економіки та всього інформаційно-мережевого цифрового суспільства (ІМЦС). В умовах цифрової трансформації економіки існує

безліч технологій: когнітивні, хмарні, інтернет речей, технології великих даних – усі вони впливають на наше життя в межах ІМЦС. Серед ключових трендів, які важко переоцінити, слід назвати розвиток когнітивних технологій. Когнітивні технології – це інформаційні технології, що функціонують переважно в мережі Інтернет і спрямовані на розвиток інтелектуальних здібностей людини. Вони розвивають уяву, асоціативне мислення, формують підґрунтя для креативних ідей. Якщо ми розуміємо економіку як процес створення, розподілу, обміну й споживання товарів і послуг, то всі попередні технології впливали переважно на перші 2-3 етапи [7]. Когнітивні ж технології проникають в усі стадії, включно зі споживанням. Як відзначено в роботі [8], сьогодні основним фактором зростання визнаються високотехнологічні когнітивні технології.

Очевидно, що тема цифрового сегмента економіки стала актуальною внаслідок якісних змін в економіці та ІМЦС. Нові технології та цифрові платформи дозволяють суб'єктам господарювання скорочувати транзакційні витрати, посилювати взаємодію між підприємствами, компаніями, фізичними особами та державними структурами.

У результаті формується економіка, заснована на мережевих сервісах, що породжує нові організаційні форми, наприклад, бізнес-екосистеми. Тобто – цифрова чи електронна економіка [9]. Сам термін «цифровізація» свідчить про нову парадигмальну фазу конвергенції, вдосконалення управління виробництвом товарів, послуг і самого процесу виробництва на основі наскрізного використання сучасних ІТ – від інтернету речей, адитивних технологій – до концепції електронного уряду.

Базова причина розширення цифрового сегмента економіки – зростання транзакційного сектору, який у розвинених країнах становить понад 70% національного ВВП. Чим вища диверсифікація й динаміка економіки, тим більший обсяг унікальних даних циркулює всередині країни та поза її межами, тим вищий інформаційний трафік продукується національними економіками.

Тому цифрова економіка найбільш ефективно функціонує на ринках із великою кількістю учасників та високим рівнем проникнення ІКТ і цифрових послуг.

У технологічному аспекті цифрову економіку визначають чотири головні тренди:

- мобільні технології;
- бізнес-аналітика;
- хмарні обчислення;
- соціальні медіа.

Вже до 2026 року завершиться індустріальна фаза зростання світової економіки, і її подальший розвиток відбуватиметься в межах фази інформаційно-мережевого цифрового зростання. Тобто, під дедалі більшим впливом когнітивних чинників і виробництва у сервісній економіці, що базуються на принципах *lean production* (бережливого виробництва), адитивних, наноквантових і біотехнологіях.

Відповідно, зростатимуть обсяги інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень, зокрема у сфері управлінського консалтингу. Переформатуватиметься структура управління виробництвами товарів і послуг. Більшу значущість набуде функціонування бізнес-екосистем, зокрема цифрових, підприємницьких, які взаємодіють із функціональними екосистемами — фінансовими, інноваційними, цифровими, маркетинговими, діловими тощо.

Відбудуться зміни у системі взаємодії населення і бізнесу з державними органами. За різними оцінками, цифрова економіка несе суттєві зміни для більш ніж 65% усіх галузей. Це зумовлено тим, що інформаційні цифрові платформи та технології кардинально змінюють бізнес-моделі, формують умови для створення та подальшого функціонування бізнес-екосистем — насамперед цифрових підприємницьких, зокрема у сфері малого та середнього бізнесу, підвищуючи ефективність їхньої діяльності шляхом усунення посередників та оптимізації бізнес-процесів.

Ми погоджуємось із висновками авторів досліджень [10–12], що в цифровій економіці стрімко розширюються нові можливості для підприємницької діяльності та самозайнятості. Причому в багатьох випадках інвестиції, зокрема венчурні, спрямовуються не лише в інформаційні й цифрові напрями, а й у створення різноманітних бізнес-екосистем. Такі підприємницькі середовища дозволили досягти значних дивідендів у вигляді економічного зростання, появи нових робочих місць, нових видів послуг для бізнесу й населення тощо.

Однак слід зазначити, що все нове і передове, поряд із позитивними тенденціями, стикається з певними негативними наслідками. До основних ризиків, загроз і проблем, пов'язаних із широким розвитком та масовим впровадженням ІКТ і цифрових технологій, а також із впровадженням штучного інтелекту, можна віднести:

- підвищення складності бізнес-моделей і схем взаємодії;
- зниження рівня безпеки персональних даних;
- суттєві зміни в моделях поведінки виробників і споживачів;
- значне скорочення кількості робочих місць для осіб з низькою та середньою кваліфікацією, що призведе до деградації середнього класу;
- порушення приватного життя через потенційне спостереження за людьми;
- різке посилення конкурентної боротьби в усіх секторах економіки;
- загроза цифровому суверенітету держави та перегляд ролі держави у фрагментованому світі цифрової економіки.

Необхідно визнати, що в Україні на сьогодні, передусім через військово-політичне протистояння та складне становище національної економіки, поки що не сформовані всі необхідні умови для становлення зрілої цифрової економіки за прийнятний проміжок часу. В першу чергу це пояснюється технологічною відсталістю, відсутністю критичної маси бізнес-економічних суб'єктів, а також низьким рівнем цифрової грамотності населення і неготовністю бізнесу, зокрема державного, до цифрової трансформації економіки [13; 14].

Висновки. Тотальна цифровізація, що розпочалась ще у 2000-х роках у розвинених країнах, автоматизація, впровадження відповідних технологій, формування нових форм організації бізнесу, високотехнологічних та інтелектуальних послуг у межах цифрової трансформації економіки — є природним і закономірним процесом. А тому перехід від постіндустріального до інформаційно-мережевого цифрового суспільства є неминучим.

Унаслідок збігу обставин, початок цифровізації збігся із завершенням глобалізації та перманентною економічною кризою. Завершення екстенсивної моделі розвитку капіталізму неминуче вимагає перегляду багатьох основоположних постулатів сучасного світопорядку під впливом цифрової трансформації економіки.

У період переходу від постіндустріального суспільства до формування інформаційно-мережевого цифрового суспільства виникає принципово новий світ, новий світовий устрій, в якому домінуватимуть відмінні ніші, нові системи цінностей, управлінські парадигми, нові за формою й змістом функціональні бізнес-екосистеми, а також нові соціально-екологічні норми й економічні закони.

На нашу думку, поряд із цим слід особливо відзначити три найважливіші аспекти функціонування цифрової економіки:

1) забезпечення інформаційної та економічної безпеки держави в цілому, а також бізнесу (особливо в рамках бізнес-екосистем) і конкретної особи зокрема. Надзвичайно важливою є роль захисту персональних даних і недоторканності приватного життя українських громадян у цифровому просторі;

2) вітчизняна цифрова економіка має відповідати критеріям соціальної орієнтованості, тобто максимально сприяти створенню нових можливостей для покращення життя всіх соціальних груп населення;

3) розвиток цифрової економіки України, за умови інтеграції в економіку розвинених країн, має забезпечити реалізацію потенціалу шостого технологічного укладу з переходом до сьомого, що дозволить досягти високого рівня національного добробуту за умови повноцінної участі держави, бізнесу та громадян у побудові нової глобальної економічної бізнес-екосистеми.

Список використаних джерел

1. Chakpitak N., Maneejuk P., Chanaim S., Sriboonchitta S. Thailand in the era of digital economy: How does digital technology promote economic growth? Predictive econometrics and big data. Cham: Springer. 2017. P. 350–362.
2. Захарченко В. І., Єрмак С. О., Очерет С. В. Теорія створення і функціонування інноваційно-тех-

нологічних центрів у вищих навчальних закладах : монографія. Одеса: Фенікс, 2022. 324 с.

3. Amosha O., Pidorycheva I., Zemliankin A. Key trends in the world economy development: New challenges and prospects. *Science and Innovation*. 2021. Vol. 17(1). P. 3-17. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine17.01.003>.

4. Федулова Л. І. Технологічна модернізація національної економіки України: програма дій: монографія. Київ: КНЕУ, 2015. 894 с.

5. Latoszek E., Masłoń Oracz A. European integration process in the new regional and global settings. *Acta Oeconomica*. 2012. Vol. 62, No. 1. P. 94-98.

6. Patel P., Pavitt K. The Nature and Economic Importance of National Innovation Systems. *STI Review*. 1994. №14. С. 9-32.

7. Harima J. Public accelerators in entrepreneurial ecosystems: Resource orchestration in the early ecosystem evolution. Cham (Wiesbaden): Springer Fachmedien Wiesbaden, 2020. 263 p.

8. Камар П. Павутина життя: любов, стаття, наука і павуки. Київ: Софія, 2003. 336 с.

9. Войнаренко М. П., Асаул А. Н. Організація підприємницької діяльності. Хмельницький: видавництво «Універ», ТУП, 2001. 391 с.

10. Canter U., Cunningham J. A., Lehmann E. E., Menter M. Entrepreneurial ecosystems: a dynamic lifecycle model. *Small Business Economics*. 2021. Vol. 57, No. 1. P. 407-423. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-020-00316-0>.

11. Котлер Ф., Картайяє Х., Сетьяуан І. Маркетинг 4.0. Від традиційного до цифрового. Харків: Віват, 2017. 208 с.

12. Робул Ю. В. Теоретичні основи функціонування та розвитку маркетингових систем цифрового маркетингу: монографія. Дніпро: Журфонд, 2020. 315 с.

13. Дубницький В. І., Науменко Н. Ю., Мішустіна Т. С. Аспекти цифрової конвергентної технології в умовах функціонування інноваційно-ділової екосистеми. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. №1 (53). С. 105-120.

14. Писарькова В. Р., Лихопьок Д. П. Аспекти організації цифрового переходу компанії: фактори готовності та оцінки цифрової зрілості. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 6 (15). С. 12-23. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.15-3>.

References

1. Chakpitak, N., Maneejuk, P., Chanaim, S., & Sriboonchitta, S. (2017). Thailand in the era of digital economy: How does digital technology promote economic growth? Predictive econometrics and big data. (pp. 350-362). Cham, Springer.

2. Zakharchenko, V. I., Yermak, S. O., Ocheret, S. V. (2022). Teoriia stvorennia i funktsionuvannia innovatsiino-tekhnologichnykh tsentriv u vyshchikh navchalnykh zakladakh [Theory of creation and functioning of innovation

and technology centers in higher education institutions]. Odessa, Fenyks. 324 p. [in Ukrainian].

3. Amosha, O., Pidorycheva, I., Zemliankin, A. (2021). Key trends in the world economy development: New challenges and prospects. *Science and Innovation*, 17(1), pp. 3-17. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine17.01.003>.

4. Fedulova, L. I. (2015). Tekhnologichna modernizatsiia natsionalnoi ekonomiky Ukrainy: Prohrama dii [Technological modernization of the national economy of Ukraine: Action program]. Kyiv, KNEU. 894 p. [in Ukrainian].

5. Latoszek, E., Masłoń Oracz, A. (2012). European integration process in the new regional and global settings. *Acta Oeconomica*, 62(1), pp. 94-98.

6. Patel, P., Pavitt, K. (1994). The nature and economic importance of national innovation systems. *STI Review*, 14, pp. 9-32.

7. Harima, J. (2020). Public accelerators in entrepreneurial ecosystems: Resource orchestration in the early ecosystem evolution. Wiesbaden, Springer Fachmedien Wiesbaden. 263 p.

8. Kamar, P. (2003). Pavutyna zhyttia: Liubov, stat, nauka i pavuky [The web of life: Love, sex, science and spiders]. Kyiv, Sofiia. 336 p. [in Ukrainian].

9. Voinarenko, M. P., Asaul, A. N. (2001). Orhanyzatsiia pidpriemnytskoi diialnosti [Organization of entrepreneurial activity]. Khmelnytskyi, Universytetske vydavnytstvo «Unyver» [in Ukrainian].

10. Canter, U., Cunningham, J. A., Lehmann, E. E., Menter, M. (2021). Entrepreneurial ecosystems: A dynamic lifecycle model. *Small Business Economics*, 57, pp. 407-423. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-020-00316-0>.

11. Kotler, F., Kartajaya, H., Setiawan, I. (2017). Marketynh 4.0. Vid tradytsiinoho do tsyvrovoho [Marketing 4.0: Moving from traditional to digital]. Kharkiv, Vivat. 207 p. [in Ukrainian].

12. Robul, Yu. V. (2020). Teoretychni osnovy funktsionuvannia ta rozvytku marketynhovyykh system tsyvrovoho marketynhu [Theoretical foundations of functioning and development of digital marketing systemsh]. Dnipro, Zhurnfond. 315 p. [in Ukrainian].

13. Dubnytskyi, V. I., Naumenko, N. Yu., Mishustina, T. S. (2023). Aspekty tsyvrovoi konverhentnoi tekhnolohii v umovakh funktsionuvannia innovatsiino-dilovoi ekosystemy [Aspects of digital convergent technology under the functioning of an innovative business ecosystem]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi – Problems of Systemic Approach in the Economy*, (1)53, pp. 105-120 [in Ukrainian].

14. Pysarkova, V. R., Lykhopiok, D. P. (2024). Aspekty orhanizatsii tsyvrovoho perekhodu kompanii: Faktory hotovnosti ta otsinky tsyvrovoi zrilosti [Aspects of organizing a company's digital transition: Readiness factors and digital maturity assessment]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital Economy and Economic Security*, (6)15, pp. 12-23. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.15-3> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2025

Рецензовано: 30.04.2025

Формат цитування:

Дубницький В. І., Писарькова В. Р., Мішустіна Т. С. Формування інформаційно-мережевого цифрового суспільства: ключові аспекти цифрової економіки. *Вісник економічної науки України*. 2025. № 1 (48). С. 183-186. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1\(48\).183-186](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1(48).183-186)

Dubnytskyi, V. I., Pysarkova, V. R., Mishustina, T. S. (2025). Formation of an Information-Networked Digital Society: Key Aspects of the Digital Economy. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (48), pp. 183-186. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1\(48\).183-186](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1(48).183-186)